

რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლებანი საქართველოს კონსტიტუციის მიხედვით¹

კონსტანტინე კორკელია*

1. დაცული სფერო

რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლებებს მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება საქართველოს კონსტიტუციით განმტკიცებულ უფლებებსა და თავისუფლებებს შორის. კონსტიტუციის რამდენიმე დებულება ეძღვნება ამ თავისუფლებებს. უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია კონსტიტუციის მე-19 მუხლი, რომლის თანახმად:

„1. ყოველ ადამიანს აქვს სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება.

2. დაუშვებელია ადამიანის დევნა სიტყვის, აზრის, აღმსარებლობის ან რწმენის გამო, აგრეთვე მისი იძულება გამოთქვას თავისი შეხედულება მათ შესახებ.

3. დაუშვებელია ამ მუხლში ჩამოთვლილ თავისუფლებათა შეზღუდვა, თუ მათი გამოვლინება არ ლახავს სხვათა უფლებებს“.

კონსტიტუციის მე-9 მუხლით გათვალისწინებულია მნიშვნელოვანი დებულება, რომლის თანახმად სახელმწიფო აცხადებს რწმენისა და აღმსარებლობის სრულ თავისუფლებას, ამასთან ერთად, აღიარებს ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის განსაკუთრებულ როლს საქართველოს ისტორიაში და მის დამოუკიდებლობას სახელმწიფოსაგან.

საქართველოს კონსტიტუცია ასევე ადგენს დებულებას დისკრიმინაციის აკრძალვის შესახებ, რომლის თანახმად ყველა თანასწორია კანონის წინაშე, განურჩევლად, *inter alia*, რელიგიის, პოლიტიკური ან სხვა შეხედულებებისა.² კონსტიტუციის 26-ე მუხლი, რომელიც ეხება გაერთიანების თავისუფლებას, კრძალავს ისეთი გაერთიანების შექმნასა და საქმიანობას, რომლის მიზანია რელიგიური შუღლის გაღვივება.³

საქართველოს კონსტიტუციით გათვალისწინებული დებულებები უზრუნველყოფს რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლებებს, რაც მოიცავს პირის უფლებას, ინდივიდუალურად ან სხვებთან ერთად აღიარებდეს ნებისმიერ რელიგიას, ან არ აღიარებდეს არცერთს, თავისუფლად აირჩიოს, ჰქონდეს და გაავრცელოს რელიგიური ან არარელიგიური (მსოფლმხედველობრივი) მრწამსი და იმოქმედოს მათ შესაბამისად. რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლებანი ნიშნავს, რომ პირი არ შეიძლება დაექვემდებაროს მოპყრობას, რომლის მიზანია აზროვნების წესის შეცვლა. რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლება მოიცავს პირის უფლებას, იყოს ან არ იყოს რელიგიის მიმდევარი.

კონსტიტუციის მე-19 მუხლით დაცული სფერო მოიცავს როგორც ადამიანის შინაგან რელიგიურ და მსოფლმხედველობრივ რწმენას (შინაგანი თავისუფლება), ისე რელიგიური და მსოფლმხედველობრივი რწმენის გამოვლინების თავისუფლებას (გარეგანი თავისუფლება).

* „ჯეპლაკის“ ექსპერტი სამართლებრივ საკითხებში.

¹ სტატია მომზადებულია აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოსა (USAID) და მერილენდის უნივერსიტეტის IRIS Center-ის ფინანსური მხარდაჭერით პროექტის – „საქართველოს კონსტიტუციის ადამიანის უფლებათა დებულებათა კომენტარები“ – ფარგლებში.

² მე-14 მუხლი; ასევე იხ. კონსტიტუციის 38-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი.

³ მე-3 პუნქტი.

სტატივა

სხვა სიტყვებით, ამ მუხლით დაცულია პირის უფლება, ერთი მხრივ, დამოუკიდებლად განსაზღვროს საკუთარი რელიგიური და მსოფლმხედველობრივი შეხედულებები (რწმენა), ხოლო მეორე მხრივ, საჯაროდ გამოხატოს და გაავრცელოს ისინი. ეს უკანასკნელი მოიცავს რიტუალების შესრულებას, რელიგიურ პროცესებს, რელიგიურ სწავლებას, რელიგიური და მსოფლმხედველობრივი დღესასწაულების ჩატარებას.

რწმენის თავისუფლებით დაცულია პირის უფლება, როგორც ჰქონდეს და გამოავლინოს თავისი რელიგიური თუ მსოფლმხედველობრივი რწმენა, ისე უფლება – უარყოს ისინი, ან არ გამოთქვას თავისი შეხედულება საკუთარი რელიგიური თუ მსოფლმხედველობრივი რწმენის შესახებ. ამას პირდაპირ ადგენს საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტი, რომლის თანახმად დაუშვებელია ადამიანის იძულება, გამოთქვას თავისი შეხედულება რწმენისა და აღმსარებლობის შესახებ.

მიუხედავად იმისა, რომ კონსტიტუციის მე-19 მუხლის 1-ლი პუნქტის მიხედვით, ყოველ ადამიანს აქვს, *inter alia*, სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლებანი, ამავე მუხლის მე-2 პუნქტი ითვალისწინებს, რომ დაუშვებელია ადამიანის დევნა აღმსარებლობის ან რწმენის (მაგრამ არა სინდისის) გამო, აგრეთვე მისი იძულება, გამოთქვას თავისი შეხედულება მათ შესახებ. ამდენად, მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტი ტოვებს „სინდისს“ იმ საფუძვლებიდან, რომელთა გამო დაუშვებელია ადამიანის დევნა. თუმცა ეს პრობლემა შეიძლება გადაწყდეს სამართლებრივი ინტერპრეტაციის გზით, დაცული უფლების ობიექტისა და მიზნის შესაბამისად.

საყურადღებოა, რომ განსხვავებით კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტისაგან, რომელიც კრძალავს პირის დევნას აღმსარებლობის ან რწმენის, მაგრამ არა სინდისის, გამო, სისხლის სამართლის კოდექსის 156-ე მუხლი ასევე მოიცავს „სინდისს“ და ადგენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ამ მიზეზით პირის დევნისათვის. თუმცა სისხლის სამართლის კოდექსი არ ადგენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას პირის იძულებისათვის, გამოთქვას თავისი შეხედულება სინდისის, აღმსარებლობის ან რწმენის შესახებ, როგორც ეს გათვალისწინებულია საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტით.

კონსტიტუციის მე-19 მუხლით დაცულია არა მხოლოდ იმ პირების რწმენა და აღმსარებლობა, რომლებიც ტრადიციული რელიგიის მიმდევრები არიან, არამედ მისი მოქმედება ვრცელდება ყველა რელიგიურ მიმდინარეობაზე. ამდენად, კონსტიტუციით გათვალისწინებული თავისუფლება ვრცელდება როგორც ტრადიციულ, ისე არატრადიციულ რელიგიურ მიმდინარეობებზე და მათი მიმდევრები თანაბრად არიან დაცული, მიუხედავად იმისა, თუ რომელ რელიგიურ გაერთიანებას ეკუთვნიან.

კონსტიტუციის მე-19 მუხლით დაცული თავისუფლებები ვრცელდება ნებისმიერ პირზე და არა მხოლოდ საქართველოს მოქალაქეებზე. აქედან გამომდინარე, რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლება უზრუნველყოფილია ნებისმიერი პირისათვის, მისი მოქალაქეობრივი სტატუსის მიუხედავად. ეს დასტურდება კონსტიტუციის მე-14 მუხლითა და 38-ე მუხლის 1-ლი პუნქტით. რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლებით სარგებლობა პირს შეუძლია როგორც ინდივიდუალურად, ისე კოლექტიურად. კოლექტიურად ეს თავისუფლება შეიძლება განხორციელდეს, *inter alia*, იურიდიული პირის, რელიგიური და მსოფლმხედველობრივი გაერთიანებების მეშვეობით.

ამის დასტურად შეიძლება საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ შემუშავებული სინდისის თავისუფლებისა და რელიგიური გაერთიანებების შესახებ კანონპროექტის მოშველიება, რომელიც მიზნად ისახავს რელიგიურ გაერთიანებათა სამართლებრივი მდგომარეობის მონესრიგებას.⁴ კანონპროექტის მიხედვით, რელიგიური გაერთიანება არის ერთი და იმავე

⁴ რელიგიური გაერთიანებების კონკრეტულ იურიდიულ სტატუსთან დაკავშირებით უკვე არსებობს გარკვეული საკანონმდებლო საფუძვლები. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1509-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ე“ ქვეპუნქტის თანახმად, სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებულ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებად ითვლებიან საჯარო მიზნების მისაღწევად კანონმდებლობის საფუძველზე შექმნილი არასახელმწიფოებრივი ორგანიზაციები (პოლიტიკური პარტიები, რელიგიური გაერთიანებები და სხვა).

სტატიკა

სარწმუნოების, სრულწლოვან მოქალაქეთა ან საქართველოს ტერიტორიაზე მუდმივად მცხოვრებ მოქალაქეობის არმქონე პირთა ნებაყოფლობითი გაერთიანება, რომელიც შექმნილია არანაკლებ 50 პირის მიერ ერთიანი აღმსარებლობისა და მრწამსის გავრცელების მიზნით და რეგისტრირებულია ამ კანონით დადგენილი წესით.⁵

კოლექტიურად რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლება შეიძლება განხორციელდეს რელიგიური და მსოფლმხედველობრივი რწმენის ქადაგებით, რელიგიური და მსოფლმხედველობრივი სწავლებით, რიტუალების შესრულებით და ა.შ.⁶

კონსტიტუციით განმტკიცებული თავისუფლებანი ვრცელდება არა მხოლოდ რელიგიურ, არამედ არარელიგიურ რწმენაზე. გარდა რელიგიური რწმენისა, პირს შეუძლია აირჩიოს, ჰქონდეს და გაავრცელოს მსოფლმხედველობრივი რწმენა და იმოქმედოს მათ შესაბამისად. მსოფლმხედველობრივი რწმენის მაგალითია პაციფიზმი.⁷

რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლებანი სახელმწიფოს აკისრებს არა მხოლოდ ნეგატიურ, არამედ ასევე პოზიტიურ ვალდებულებას. სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს არა მხოლოდ ის, რომ სახელმწიფო ორგანოები და მისი წარმომადგენლები არ ჩაერიონ კონსტიტუციით განმტკიცებული თავისუფლებებით სარგებლობაში, არამედ ისიც, რომ განსხვავებული რწმენის მქონე პირებმა ან მათმა ჯგუფებმა არ შეზღუდონ სხვა რწმენის მიმდევარ პირთა რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლებანი. ამის დასტურად შეიძლება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების მოშველიება, რომელიც ეხებოდა რელიგიის თავისუფლებას (ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-9 მუხლი). საქმეზე – ოტო-პრემინგერის ინსტიტუტი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Otto-Preminger-Institut v. Austria*) – ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა, რომ: „პირებს, რომლებიც ავლენენ თავიანთ რელიგიას, მიუხედავად იმისა, ისინი განეკუთვნებიან რელიგიურ უმრავლესობას თუ უმცირესობას, არა აქვთ გონივრული საფუძველი ვარაუდისა, რომ ისინი არ იქნებიან გაკრიტიკებულნი. მათ უნდა მოითმინონ და შეეგუონ იმას, რომ სხვა რელიგიურმა ჯგუფმა შეიძლება უარყოს მათი რელიგიური მრწამსი და გაავრცელოს კიდევ სწავლება, რომელიც ეწინააღმდეგება მათ მრწამსს. თუმცა კრიტიკის ხერხებმა ან რელიგიური სწავლებისა და მრწამსის უარყოფამ შეიძლება გამოიწვიოს სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა, თუ იგი ვერ უზრუნველყოფს მე-9 მუხლით გარანტირებული უფლების მშვიდობიან სარგებლობას ყველასათვის, ვინც ემხრობა ამ სწავლებასა და მრწამსს. ექსტრემალურ შემთხვევებში კრიტიკის ან რელიგიური მრწამსის უარყოფის შედეგი შეიძლება ისეთი იყოს, რომ ხელი შეუშალოს ამ პირთა მიერ თავიანთი მრწამსის მიმდევრობას ან გამოხატვას.“⁸

რწმენის ან სინდისის გამო სამხედრო სამსახურზე უარის თქმის უფლება საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლით გათვალისწინებული რწმენისა და სინდისის თავისუფლების ფუნდამენტური ასპექტია.⁹ რწმენისა და სინდისის გამო სამხედრო სამსახურზე უარის თქმის უფლების განხორციელება სამი ათეული წლის განმავლობაში ევროპის საბჭოს მუდმივი

⁵ მე-9 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

⁶ ამ საკითხთან დაკავშირებით ყურადღებას იპყრობს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომლის თანახმად: „რაც შეეხება საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლით აღიარებულ სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობის და რწმენის თავისუფლებას, იგი შინაარსის გათვალისწინებით, ადამიანის ძირითადი უფლებაა და შეიძლება გააჩნდეს გაერთიანების წევრებს და არა იურიდიულ პირს“. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეცნიერო და გაკოტრების საქმეთა პალატის განჩინება, საქმე №3კ/599, 2001 წლის 22 თებერვალი.

⁷ იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისიის მოხსენება, საქმე — *ეროუსმისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Arrowsmith v. the United Kingdom)*, 1978 წლის 10 ოქტომბერი, 69-ე პუნქტი.

⁸ 1994 წლის 20 სექტემბერი, Series A no. 295, 47-ე პუნქტი.

⁹ Para. 2, Recommendation 1518 (2001) on “Exercise of the Rights of Consciences Objections to Military Service in Council Europe Member States”.

სტატია 30

ზრუნვის საგანია.¹⁰ ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოების უმრავლესობამ გაითვალისწინა რწმენისა და სინდისის გამო სამხედრო სამსახურზე უარის თქმის უფლება თავიანთ კანონმდებლობაში.¹¹

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტმა თავის 1987 წელს მიღებულ რეკომენდაციაში აღნიშნა, რომ „ნებისმიერ სამხედროვალდებულ პირს, რომელიც მრწამსის გამო უარს აცხადებს იარაღის გამოყენებაზე, აქვს უფლება, განთავისუფლდეს ასეთი სამსახურის გავლის ვალდებულებისაგან, დადგენილი პირობების გათვალისწინებით. ასეთ პირებს შეიძლება დაეკისროთ ალტერნატიული სამსახურის შესრულება“.¹²

რწმენის ან სინდისის გამო სამხედრო სამსახურზე უარი არ ანიჭებს პირს უფლებას, განთავისუფლდეს სამოქალაქო სამსახურისაგან. პირს შეიძლება დაეკისროს მისი გავლა, როგორც სამხედრო სამსახურის შემცველისა. ამდენად, სახელმწიფოს შეუძლია დაანესოს სამოქალაქო სამსახურის გავლა და დააკისროს პასუხისმგებლობა მათ, ვინც უარს აცხადებს, გაიაროს ეს სამსახური. სხვა ევროპული სახელმწიფოების მსგავსად, საქართველოს კანონმდებლობა აღიარებს რწმენისა და სინდისის გამო სამხედრო სამსახურზე უარის თქმის უფლებას.¹³ იმ პირთა სამართლებრივი მდგომარეობა, რომლებიც უარს აცხადებენ სამხედრო სამსახურზე რწმენისა და სინდისის გამო, წესრიგდება საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე აქტებით. სპეციალური კანონი „არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის შესახებ“ ანესრიგებს სამხედრო ვალდებულების არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის ფორმით მოხდასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს.

კანონი განსაზღვრავს არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურს, როგორც საზოგადოებრივად სასარგებლო სამოქალაქო სამსახურს, რომელიც ცვლის სამხედრო სამსახურს და ემყარება სამხედრო ვალდებულების სამხედრო სამსახურის ფორმით მოხდაზე უარის თქმის დასაბუთებას სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლების საფუძველზე.¹⁴ არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურში განწვევას აწარმოებს მოქალაქეთა სამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურში განწვევის სახელმწიფო კომისია.¹⁵

სამხედროვალდებულ საქართველოს მოქალაქე (ე.ი. პირი 18-დან 27 წლამდე), რომელიც აზრის, სინდისის ან რელიგიის გამო უარს აცხადებს სამხედრო სამსახურზე, გაინწვევს არასამხედრო, ალტერნატიულ სამსახურში.¹⁶ პირები, რომლებიც გადაიან არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურს, დაკავებულნი არიან ისეთი საქმიანობით, რომელიც დაკავშირებულია საავარიო-სამაშველო და ხანძარსაწინააღმდეგო ღონისძიებებთან, ეკოლოგიასთან, მშენებლობასთან, სოფლის მეურნეობასთან, ჯანმრთელობასა და კომუნალურ მომსახურებასთან.¹⁷

¹⁰ Para. 1, Recommendation 1518 (2001) on “Exercise of the Rights of Consciences Objections to Military Service in Council Europe Member States”.

¹¹ Para. 3, Recommendation 1518 (2001) on “Exercise of the Rights of Consciences Objections to Military Service in Council Europe Member States”.

¹² Recommendation No. R(87)8. See also Resolution No. 337 (1967) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe and Recommendation 1518 (2001) on “Exercise of the Rights of Consciences Objections to Military Service in Council Europe Member States”.

¹³ კანონი არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის შესახებ (1997 წლის 28 დეკემბერი); დებულება არასამხედრო შრომითი სამსახურის გავლის შესახებ (2001 წლის 1 მაისი); მოქალაქეთა არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურში განწვევის სახელმწიფო კომისიის დებულება (2001 წლის 1 მაისი); განკარგულება მოქალაქეთა არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურში განწვევის სახელმწიფო კომისიის შემადგენლობის დამტკიცების შესახებ (2001 წლის 10 დეკემბერი); საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის დეპარტამენტის დებულება (2002 წლის 2 აპრილი).

¹⁴ მე-3 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

¹⁵ მე-3 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

¹⁶ მე-3 მუხლი.

¹⁷ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

სტატიკა

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ საქართველოს კანონმდებლობა არ მიჯნავს იმ პირთა სხვადასხვა კატეგორიას, რომლებიც უარს აცხადებენ სამხედრო სამსახურზე მრწამსის გამო, იმის მიხედვით, თუ ვინ შეიძლება განთავისუფლდეს სამხედრო სამსახურისაგან და შეასრულოს არასამხედრო, ალტერნატიული სამსახური. საქართველოს კანონმდებლობა არ იზიარებს ზოგიერთი სახელმწიფოს მიდგომას, რომ მხოლოდ იუპოვას მონმეები თავისუფლებიან სამხედრო სამსახურისაგან. ამდენად, საქართველოს ყველა მოქალაქე, რომელიც უარს აცხადებს სამხედრო სამსახურის გავლაზე რწმენის, სინდისის ან აღმსარებლობის გამო (და არა მხოლოდ იუპოვას მონმეები) თავისუფლებიან სამხედრო სამსახურისაგან და გადიან არასამხედრო, ალტერნატიულ სამსახურს.

კანონის მიხედვით, არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის ვადაა 18 თვე უმაღლესი განათლების მქონე პირებისათვის, ხოლო 24 თვე უმაღლესი განათლების არმქონე პირებისათვის.¹⁸ აღსანიშნავია, რომ „სამხედრო ვალდებულებისა და სამხედრო სამსახურის შესახებ“ კანონის მიხედვით, სამხედრო სამსახურის ვადაა 12 თვე უმაღლესი განათლების მქონე პირებისათვის და 24 თვე უმაღლესი განათლების არმქონე პირებისათვის.¹⁹

კანონი განსაზღვრავს წესებს, პროცედურებსა და პირობებს, რომლებიც გამოიყენებიან არასამხედრო, ალტერნატიული სამსახურის მიმართ, მათ შორის სამხედრო სამსახურისაგან განთავისუფლების შესახებ განაცხადთა განხილვასთან დაკავშირებით.²⁰ პირს, რომელიც ითხოვს არასამხედრო, ალტერნატიული სამსახურის გავლას, უფლება აქვს, დაესწროს იმ კომისიის სხდომას, რომელიც წვეტს ამსაკითხს და დაასაბუთოს თავისი მოსაზრება.²¹ განვევის ან განვევაზე უარის თქმის შესახებ გადანყვეტილებას იღებს და შესაბამის ბრძანებას გამოსცემს საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრი არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურში განვევის სახელმწიფო კომისიის დასკვნის საფუძველზე. გადანყვეტილება შეიძლება გასაჩივრდეს სასამართლოში 10 დღის განმავლობაში. სასამართლო ვალდებულია, 10 დღის განმავლობაში განიხილოს საკითხი და გამოიტანოს გადანყვეტილება მინისტრის ბრძანების ძალაში დატოვების ან გაუქმების შესახებ.²²

საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს სამართლებრივ პასუხისმგებლობას არასამხედრო, ალტერნატიული სამსახურის გაცდენის ან მისთვის თავის არიდებისათვის. „არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის შესახებ“ კანონი ადგენს, რომ არასამხედრო, ალტერნატიული სამსახურის გაცდენილი დღეები გაორმაგდება.²³ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ასევე ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ალტერნატიული შრომითი სამსახურისაგან თავის არიდებისათვის.²⁴

აღსანიშნავია, რომ ამჟამად არ არსებობს სპეციალური კანონი, რომელიც ყოვლისმომცველად მოაწესრიგებდა რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლების დაცვასთან დაკავშირებულ საკითხებს. თუმცა, როგორც უკვე აღინიშნა, კანონპროექტი სინდისის თავისუფლებისა და რელიგიური გაერთიანებების შესახებ, რომელიც მიზნად ისახავს სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლებათა ყოვლისმომცველად მოწესრიგებას, უკვე შემუშავებულია საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ.²⁵ კანონპროექტი მიზნად ისახავს კონსტიტუციით აღიარებული სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლებათა გარანტირებას და აწესრიგებს რელიგიური გაერთიანებების სამართლებრივ სტატუსს და მათ საქმიანობასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს.²⁶

¹⁸ მე-6 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

¹⁹ 32-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი.

²⁰ დაახლოებით 200 განაცხადია მიღებული სახელმწიფო კომისიის მიერ, რომლებშიც ითხოვენ არასამხედრო, ალტერნატიული სამსახურის გავლას.

²¹ მე-7-მე-10 მუხლები.

²² მე-11 მუხლი.

²³ მე-16 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

²⁴ 356-ე მუხლის მე-2 პუნქტი.

²⁵ იხ. Draft Law on the Freedom of Conscience and Religious Entities of Georgia and Explanatory Note, Strasbourg, 27 November 2003, CDL (2003) 90.

²⁶ 1-ლი მუხლი.

კანონპროექტი ადგენს ძირითად პრინციპებს, რომლებითაც უზრუნველყოფილია ყველა პირის აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლებანი. ეს პრინციპებია: მოქალაქეთა თანასწორობა, რელიგიისადმი მათი დამოკიდებულების მიუხედავად, რელიგიური გაერთიანებების დამოუკიდებლობა სახელმწიფოსაგან და რელიგიური გაერთიანებების თანასწორობა კანონის წინაშე.²⁷

კანონპროექტი განსაზღვრავს პირის ძირითად უფლებას სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის მიმართ. კანონპროექტის მე-4 მუხლი ადგენს: „საქართველოში გარანტირებულია სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება. ყოველი 14 წლის ასაკს მიღწეული პირი თავისუფალია რელიგიური მრწამსის არჩევანში, უფლება აქვს ინდივიდუალურად ან სხვებთან ერთად აღიარებდეს ნებისმიერ რელიგიას ან არ აღიარებდეს არავითარს, შეიცვალოს რელიგიური მრწამსი ან უარი თქვას რწმენის აღმსარებლობაზე, თავისუფლად გამოხატოს თავისი რელიგიური მრწამსი და იმოქმედოს მის შესაბამისად.“²⁸ ამასთანავე, იკრძალება ადამიანის იძულება, გამოთქვას თავისი შეხედულება რელიგიისადმი დამოკიდებულებისა და რელიგიური გაერთიანების საქმიანობაში მისი მონაწილეობის შესახებ, გარდა კანონით დადგენილი შემთხვევებისა.²⁹

პროექტი ითვალისწინებს, რომ უცხოელი მოქალაქეები და მოქალაქეობის არმქონე პირები საქართველოს მოქალაქეთა თანაბრად სარგებლობენ სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლებებით.³⁰ დაუშვებელია რაიმე უპირატესობის მინიჭება, შეზღუდვა, დევნა ან დისკრიმინაციის სხვა ფორმის გამოყენება რელიგიური აღმსარებლობის გამო.³¹

საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ასევე აწესრიგებს რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლებებთან დაკავშირებულ საკითხებს. სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს სამართლებრივ გარანტიებს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლებათა დაცვისათვის. კოდექსის 155-ე მუხლი ადგენს, რომ ღვთისმსახურების ან სხვა რელიგიური წესისა თუ ჩვეულების აღსრულებისათვის უკანონოდ ხელის შეშლა ძალადობით ან ძალადობის მიუქართ, ანდა თუ მას ახლდა მორწმუნის ან ღვთისმსახურის რელიგიური გრძნობის შეურაცხყოფა, ისჯება ჯარიმით ან გამასწორებელი სამუშაოთი ვადით ერთ წლამდე, ანდა თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორ წლამდე (1-ლი პუნქტი). იგივე ქმედება, ჩადენილი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით, ისჯება ჯარიმით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით ერთიდან ხუთ წლამდე, თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე ან უამისოდ (მე-2 პუნქტი).

სისხლის სამართლის კოდექსის 156-ე მუხლი ითვალისწინებს სასჯელს ჯარიმის, ან ვადით ორ წლამდე თავისუფლების შეზღუდვის, ანდა იმავე ვადით თავისუფლების აღკვეთის სახით სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობის, რწმენის ან მრწამსის გამო, ანდა მის რელიგიურ მოღვაწეობასთან დაკავშირებით ადამიანის დევნისათვის (1-ლი პუნქტი). 156-ე მუხლის მე-2 პუნქტი ადგენს უფრო მძიმე სასჯელს, თუ ამ მუხლის 1-ლი პუნქტით გათვალისწინებული ქმედება ჩადენილია სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით.

ამასთან ერთად, სისხლის სამართლის კოდექსის 142-ე მუხლი ადგენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას რელიგიისადმი დამოკიდებულების ან აღმსარებლობის გამო ადამიანთა თანასწორუფლებიანობის დარღვევისათვის.

²⁷ მე-3 მუხლი.

²⁸ 1-ლი პუნქტი.

²⁹ მე-4 მუხლის მე-4 პუნქტი.

³⁰ მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტი. იხ. ასევე კანონპროექტის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

³¹ მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტი.

2. დაცულ სფეროში ჩარევა

საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლიდან გამომდინარეობს, რომ გარკვეულ გარემოებებში სახელმწიფო შეიძლება ჩაერიოს ამ მუხლით გათვალისწინებულ თავისუფლებათა სარგებლობაში. ასეთ ჩარევაში იგულისხმება სახელმწიფოს მიერ ისეთი ღონისძიების გატარება, რომელიც პირს საერთოდ უკრძალავს ან ზღუდავს კონსტიტუციით გათვალისწინებული თავისუფლებებით სარგებლობას.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი ზოგადად კრძალავს ამ მუხლში ჩამოთვლილ თავისუფლებათა შეზღუდვას, მაგრამ უშვებს გამონაკლისს თავისუფლების შეზღუდვასთან დაკავშირებით. ამ დებულებიდან გამომდინარე, დასაშვებია მე-19 მუხლით გათვალისწინებულ თავისუფლებათა შეზღუდვა, თუ მათი გამოვლინება ლახავს სხვათა უფლებებს.

ვინაიდან კონსტიტუციის მე-19 მუხლით დაცული სფერო მოიცავს როგორც ადამიანის რელიგიური და მსოფლმხედველობრივი რწმენის შინაგან თავისუფლებას, ისე რწმენის გამოვლინების თავისუფლებას (გარეგანი თავისუფლება), ნათელია, რომ მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი უშვებს თავისუფლების შეზღუდვის შესაძლებლობას მხოლოდ დაცული თავისუფლების გამოვლინებასთან დაკავშირებით (მაგ., რიტუალების შესრულება, რელიგიური პროცესიები, რელიგიური სწავლება, რელიგიური და მსოფლმხედველობრივი დღესასწაულების ჩატარება).

ამდენად, შინაგანი თავისუფლების შეზღუდვა იკრძალება ნებისმიერ გარემოებაში. რაც შეეხება გარეგან თავისუფლებას, – მე-19 მუხლით დაცული თავისუფლების გამოვლინებას, – კონსტიტუცია უშვებს მისი შეზღუდვის შესაძლებლობას. კონსტიტუციით გათვალისწინებული მიდგომა შეესაბამება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო აქტებს, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას.³²

საქართველოს კონსტიტუცია უშვებს მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებული თავისუფლების შეზღუდვას მხოლოდ ერთი მიზეზით – თუ თავისუფლების გამოვლინება ლახავს სხვათა უფლებებს. მე-19 მუხლით დაცული თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი (სხვათა უფლებები) ძალზე შეზღუდულია საერთაშორისო დოკუმენტებთან შედარებით. მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-9 მუხლის მე-2 პუნქტი ითვალისწინებს რამდენიმე საფუძველს, რომელთა გამოც შეიძლება შეიზღუდოს რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლება. კერძოდ, ევროპული კონვენციის მე-9 მუხლის მე-2 პუნქტი ითვალისწინებს რწმენისა და აღმსარებლობის შეზღუდვისათვის ისეთ საფუძველს, სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის გარდა, როგორცაა: საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესები, საზოგადოებრივი წესრიგი, ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვა.

ვინაიდან საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი აწესებს რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლების შეზღუდვის ერთადერთ საფუძველს, ეს თავისუფლება შეიძლება შეიზღუდოს მხოლოდ სხვათა უფლებების დაცვისათვის, მიუხედავად იმისა, რომ ევროპული კონვენცია (რომლის მონაწილე საქართველოა) ასევე ითვალისწინებს სხვა საფუძველს რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლების შეზღუდვისათვის. კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტის გათვალისწინებით, არცერთი სხვა საფუძველი (მაგ., საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესები, საზოგადოებრივი წესრიგი) არ შეიძლება შეიზღუდოს რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლება.

მიუხედავად ამისა, სინდისის თავისუფლებისა და რელიგიური გაერთიანებების შესახებ შემუშავებული კანონპროექტის მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტი ადგენს, რომ: „სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება ექვემდებარება მხოლოდ ისეთ შეზღუდვებს,

³² იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-9 მუხლი; ასევე იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე – *კოკინაკისი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Kokkinakis v. Greece)*, 1993 წლის 25 მაისი, Series A No. 260-A, 33-ე პუნქტი.

სტატიკა

რომლებიც გათვალისწინებულია კონსტიტუციითა და კანონით და აუცილებელია კონსტიტუციური წყობილების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოებისა და წესრიგის, საქართველოს მოქალაქეთა და სხვა პირთა თანასწორობის, სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის, აგრეთვე მათი უფლებების, თავისუფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დასაცავად³³.

აშკარაა, რომ განსხვავებით საქართველოს კონსტიტუციისაგან, რომელიც ადგენს რწმენისა და აღმსარებლობის შეზღუდვის მხოლოდ ერთ მიზეზს (სხვათა უფლებები), კანონპროექტი ითვალისწინებს ამ თავისუფლებათა შეზღუდვის რამდენიმე საფუძველს (მაგ.: კონსტიტუციური წყობილება, საზოგადოებრივი უსაფრთხოება და წესრიგი), რაც ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას.

ანალოგიური პრობლემა არსებობს სინდისის თავისუფლებისა და რელიგიური გაერთიანებების შესახებ კანონპროექტში რელიგიური გაერთიანებების შექმნისა და საქმიანობის შეზღუდვასთან დაკავშირებით. კანონპროექტის მე-9 მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით, დაუშვებელია რელიგიური გაერთიანებების შექმნისა და საქმიანობისათვის შეზღუდვის დაწესება, გარდა იმ შემთხვევისა, რაც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია ეროვნული უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევის ან დანაშაულის თავიდან აცილებისათვის, ზნეობის ან სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვისათვის.³⁴

ვინაიდან საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი ითვალისწინებს ერთადერთ საფუძველს რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლებათა შეზღუდვისათვის, კანონპროექტის დებულებები, რომლებიც ამ თავისუფლებათა შეზღუდვის სხვა საფუძველსაც ადგენს, ეწინააღმდეგება ქვეყნის კონსტიტუციას.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტთან შესაბამისობის თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს ზემოხსენებული კანონპროექტის სხვა დებულებებიც. როგორც აღინიშნა, კონსტიტუციის თანახმად, დაუშვებელია ადამიანის იძულება – გამოთქვას თავისი შეხედულება აღმსარებლობის ან რწმენის გამო. ამ დებულების მიხედვით, იკრძალება შინაგანი თავისუფლების შეზღუდვა, თუმცა კანონპროექტის მე-4 მუხლის მე-4 პუნქტი ითვალისწინებს, რომ „დაუშვებელია ადამიანის იძულება, გამოთქვას თავისი შეხედულება რელიგიისადმი დამოკიდებულების ... შესახებ, გარდა კანონით დადგენილი შემთხვევებისა“.

მართალია, კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტიდან გამომდინარეობს, რომ შეიძლება შეიზღუდოს რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლების მხოლოდ გამოვლინება, ანუ გარეგანი თავისუფლება და არა შინაგანი თავისუფლება, კანონპროექტი მაინც დასაშვებად მიიჩნევს ადამიანის იძულებას, გამოთქვას თავისი შეხედულება რელიგიისადმი დამოკიდებულების შესახებ, გარდა კანონით დადგენილი შემთხვევებისა.³⁵

3. დაცულ სფეროში ჩარევის კონსტიტუციურ-სამართლებრივი გამართლება

როგორც აღინიშნა, საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი ითვალისწინებს, რომ დაუშვებელია რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლებათა შეზღუდვა, თუ მათი გამოვლინება არ ლახავს სხვათა უფლებებს. მიუხედავად იმისა, რომ ამ დებულების მიხედვით სახელმწიფოს შეუძლია შეზღუდოს რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლებანი, მან

³³ იხ. Draft Law on the Freedom of Conscience and Religious Entities of Georgia and Explanatory Note, Strasbourg, 27 November 2003, CDL (2003) 90.

³⁴ მე-9 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

³⁵ იხ. Opinion of the Draft Law on Freedom of Conscience and Religious Entities of Georgia, the Venice Commission for Democracy Through Law, 57th Plenary Session, 12-13 December 2003, CDL-AD (2003) 20, N 262/2003, 16 December 2003, para. 10.

სტატია 30

თითოეული ასეთი შეზღუდვა უნდა გაამართლოს. სახელმწიფომ უნდა შეადაროს, ანონ-დანონოს ის უფლებები და ინტერესები, რომლებიც კონკრეტულ გარემოებაში ენინალმდეგებიან ერთმანეთს. ასეთი შედარების (ანონ-დანონვის) საფუძველზე სახელმწიფომ უნდა დაადგინოს, კონკრეტულ გარემოებაში რომელი მხარის უფლებები და ინტერესები იმსახურებს უფრო მეტად დაცვას.

რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლებათა შეზღუდვა მაშინ იქნება გამართლებული, თუ მათი გამოვლინება ლახავს სხვათა უფლებებს. კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-3 მუხლის მიხედვით, ამ მუხლით გათვალისწინებული თავისუფლების შეზღუდვა მხოლოდ მართლზომიერად უნდა მოხდეს. ცხადია, რომ თუ დაცული თავისუფლება იზღუდება იმაზე მეტად, ვიდრე ამას სხვა პირთა უფლებების დაცვა მოითხოვს, ასეთი შეზღუდვა არამართლზომიერად უნდა იქნეს მიჩნეული.

როგორც უკვე აღინიშნა, რწმენის თავისუფლება მოიცავს პირის უფლებას, ნებისმიერი გადაწყვეტილება მიიღოს რელიგიური წესებისა და შინაგანი რწმენის შესაბამისად და იმოქმედოს მათ მიხედვით. ეს საკითხი განსაკუთრებით საინტერესოა სამედიცინო მომსახურებასთან დაკავშირებით. ამ კონტექსტში რწმენის თავისუფლება უნდა განიმარტოს ისე, რომ პირს ჰქონდეს უფლება, თავად გადაწყვიტოს, ისარგებლოს თუ არა სამედიცინო მომსახურებით. ეს საკითხი წესრიგდება საქართველოს კანონმდებლობით. „ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-9 მუხლის მიხედვით, ქმედუნარიან პაციენტს უფლება აქვს, უარი თქვას ნებისმიერ სამედიცინო ჩარევაზე, თუმცა კანონი ადგენს გამონაკლისს განსაკუთრებით საშიში გადამდები დაავადებების განვითარების მაღალი რისკის მქონე მოქალაქეებისათვის სამკურნალო, საპროფილაქტიკო და საკარანტინო ღონისძიებების განხორციელებასთან დაკავშირებით.³⁶

კანონის 146-ე მუხლი ასევე აწესებს, რომ კრიტიკულ მდგომარეობაში და/ან ტერმინალურ სტადიაშიც კი ავადმყოფს აქვს სამედიცინო ჩარევის შესახებ უარის თქმის უფლება.

კანონი ადგენს გონივრულ ბალანსს მხარეთა უფლებებსა და ინტერესებს შორის – ერთი მხრივ, პირის უფლებასა, იმოქმედოს თავისი რელიგიური თუ არარელიგიური რწმენის მიხედვით და, მეორე მხრივ, სხვა პირების ინტერესებს შორის, დაცული იყოს მათი ჯანმრთელობა. პირის უფლების შეზღუდვა, იმოქმედოს თავისი რწმენის მიხედვით, მართლზომიერად ჩაითვლება მხოლოდ მაშინ, თუ საფრთხე ექმნება სხვა პირების ჯანმრთელობას, ხოლო არამართლზომიერი იქნება, თუ არ არსებობს საფრთხე სხვა პირების ჯანმრთელობისათვის.

³⁶ ასევე იხ. „პაციენტის უფლებების შესახებ“ კანონის მე-15 მუხლი.